

Polisen har genomfört en kroppsvisitation på ett sätt som innebar att åtgärden utgjorde en kroppsbesiktning och i ett utrymme som inte uppfyllde rättegångsbalkens krav på avskildhet

Beslutet i korthet: En polis beslutade att en 16-åring som misstänktes för narkotikabrott skulle kroppsvisiteras och att den unges kalsonger skulle sökas igenom. Undersökningen gjordes i ett trapphus bakom en vägg. Lampan i trapphuset var släckt, men polisen använde en ficklampa för att lysa i kalsongerna. Undersökningen genomfördes på ett sådant sätt att intima delar av 16-åringens kropp kunde iakttas. JO anser därför att undersökningen var en kroppsbesiktning och inte en kroppsvisitation. Tvångsåtgärden var i rättslig mening alltså en annan och mer ingripande åtgärd än den som polisen hade beslutat om, vilket inte är godtagbart. En kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning ska verkställas inomhus och i ett avskilt rum. Hänsyn ska visas den som undersöks. Vid bedömningen av kroppsbesiktningens omfattning bör enligt JO stor vikt läggas vid integritetsintrångets karaktär. Även en undersökning som avser en begränsad del av kroppen kan därför vara av mera väsentlig omfattning beroende på hur integritetskränkande åtgärden är. Undersökningen av 16-åringen var enligt JO av mera väsentlig omfattning. Förhållandena i trapphuset var sådana att en utomstående när som helst hade kunnat passera eller se den pågående undersökningen. Enligt JO kan den därför inte anses ha genomförts i sådan avskildhet och med sådan hänsyn som krävdes. Polismyndigheten kritiseras för hur undersökningen i trapphuset genomfördes och för brister i dokumentationen.

Anmälan

I en anmälan till JO den 7 september 2019 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten, polisregion Stockholm, med anledning av ett ingripande mot hennes son BB.

AA uppgav i huvudsak följande. Den 6 september 2019 blev hennes son och en vän till honom stoppade av polisen. BB blev först kroppsvisiterad utomhus. När polisen inte påträffade någonting togs BB in i en port där han fick klä av sig alla kläder och kroppsbesiktigades. AA är kritisk till bl.a. att åtgärden genomfördes i en port mitt på ljusa dagen. BB var 16 år när händelsen inträffade.

Utredning

JO begärde att Polismyndigheten skulle yttra sig över påståendet att polisen hade genomfört en kroppsvisitation och en kroppsbesiktning av BB.

Polismyndigheten (juristen CC) yttrade sig den 14 januari 2020 efter att de befattningshavare som berörs av anmälan hade fått tillfälle att lämna upplysningar. Yttrandet finns tillgängligt hos JO.

Polismyndigheten redogjorde inledningsvis för bakgrunden till händelsen. Av redogörelsen framgår bl.a. att polisassistenterna DD och EE och polisaspiranten FF patrullerade i området när de noterade BB och en kamrat till honom som skyndsamt tog sig in i ett trapphus i samband med att poliserna uppmärksammade dem. När patrullen talade med BB och kamraten upplevde de dem som nervösa. I trapphuset fann polisen en cannabiskvarn med rester av cannabis. Mot bakgrund av detta uppstod misstanke om innehav av narkotika och DD beslutade om kroppsvisitation av BB. Kroppsvisitationen påbörjades utanför trapphuset då BB:s kläder kontrollerades. DD föreslog att undersökningen av BB:s kalsonger skulle göras inne i trapphuset bakom en vägg där det var mörkt. BB godtog det. För att kunna se i mörkret använde DD en ficklampa och lyste snabbt i BB:s kalsonger. Ingen narkotika påträffades.

Polismyndigheten redogjorde vidare för de synpunkter som de berörda befattningshavarna hade lämnat inför utredningen hos JO och redovisade därefter sin bedömning.

Polismyndigheten ansåg sammantaget att utredningen inte gav anledning att i efterhand ifrågasätta bedömningen att BB skäligen kunde misstänkas för narkotikabrott. Polismyndigheten delade också polisernas bedömning att en polis själv hade haft behörighet att besluta om kroppsvisitation eftersom åtgärden inte kunde vänta.

När det gällde åtgärden att söka igenom BB:s kläder i trapphuset konstaterade Polismyndigheten att BB, utifrån vad som kommit fram, inte hade behövt klä av sig kläderna och stå naken inför en polis. Det hade enligt Polismyndigheten inte varit patrullens avsikt att iaktta eller undersöka BB:s kropp och det hade inte heller skett. Polismyndigheten ansåg dock att det var ett gränsfall om åtgärden var att betrakta som en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning. Eftersom DD hade lyst med en ficklampa i BB:s kalsonger kunde det enligt Polismyndigheten inte uteslutas att undersökningen innebar att DD även hade kunnat iaktta en begränsad men intim del av BB:s kropp. Den tolkning som JO gjort i ett tidigare ärende talade dock enligt Polismyndigheten närmast för att undersökningen sammantaget borde anses vara en kroppsbesiktning och inte en kroppsvisitation.

Att åtgärden hade inneburit att BB:s underkläder endast dragits ned till viss del för en kortvarig undersökning och att det hade funnits möjlighet för BB att skylla intima delar av kroppen talade enligt Polismyndigheten för att förrättningen inte kunde anses ha varit av mera väsentlig omfattning. Trots det

ansåg Polismyndigheten att det hade varit mer lämpligt att genomföra undersökningen i ett avskilt rum.

I fråga om dokumentationen av ingripandet uppgav Polismyndigheten att den hade upprättats nästan två veckor efter ingripandet. Det hade enligt Polismyndigheten inte framkommit något godtagbart skäl till den fördröjningen och dröjsmålet var självfallet inte acceptabelt. Polismyndigheten konstaterade också att dokumentationen hade varit bristfällig till sitt innehåll och att det saknades uppgifter om den genomsökning som skett i trapphuset.

AA kommenterade Polismyndighetens yttrande och upprepade bl.a. att BB hade fått klä av sig naken inför polisen.

Bedömning

Granskningens inriktning och utgångspunkter

Jag har begränsat min granskning till hur genomsökningen av BB:s underkläder i trapphuset gjordes och rättsligt sett bör betraktas. Jag gör därför inga uttalanden med anledning av polisens bedömning att BB skäligen kunde misstänkas för narkotikabrott och att en polis som inte var undersökningsledare beslutade om kroppsvisitation.

AA och DD har lämnat olika uppgifter om hur undersökningen av BB i trapphuset gick till. Ord står mot ord i den här delen och jag bedömer att ytterligare utredning inte kommer att leda till någon ökad klarhet. Även om det av utredningen inte är klarlagt i vilken omfattning BB fick ta av sig kläder framgår det redan av DD:s uppgifter att BB åtminstone fick dra ned kalsongerna en bit. Jag lägger DD:s uppgifter till grund för min fortsatta bedömning. Av utredningen får därmed i huvudsak följande anses ha kommit fram.

Undersökningen av BB:s kalsonger genomfördes i ett trapphus bakom en vägg och med belysningen släckt. BB fick dra ned sina kalsonger en bit för att grenen i kalsongerna skulle kunna kontrolleras. För att kunna se i mörkret använde DD en ficklampa och lyste snabbt med den i BB:s kalsonger.

Undersökningen av BB i trapphuset var en kroppsbesiktning

En kroppsvisitation och en kroppsbesiktning får göras bl.a. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet. Med kroppsvisitation avses en undersökning av bl.a. kläder och annat som någon bär på sig. Med kroppsbesiktning avses en undersökning av bl.a. människokroppens yttre. (Se tredje stycket i 28 kap. 11 respektive 12 § rättegångsbalken.)

DD har uppgett att syftet med åtgärden var att leta efter narkotika i BB:s kläder. En kroppsvisitation för det ändamålet är i och för sig godtagbar. Av betydelse är dock inte bara vad syftet med undersökningen var utan också hur den faktiskt genomfördes.

Av DD:s uppgifter framgår att han inte minns exakt hur undersökningen gick till i detta fall, men han har beskrivit att byxor och kalsonger oftast dras ned lite för att skapa utrymme för polisen att kunna kontrollera grenen i den misstänktes kalsonger. Han har vidare uppgett att de flesta som blir visiterade på detta sätt brukar hålla för sina intima kroppsdelar och att det kan ha skett även i detta fall.

DD har även uppgett att han inte hade någon avsikt att granska BB:s kropp utan endast ville kontrollera om det fanns narkotika i BB:s kalsonger. Jag har ingen anledning att ifrågasätta den uppgiften i och för sig. Jag har dock svårt att se att det sätt som undersökningen genomfördes på inte innebar annat än att intima delar av BB:s kropp också kunde iakttas. Jag noterar vidare att det framgår av de uppgifter som DD lämnat med anledning av utredningen i JO:s ärende att han ibland ber den misstänkte att lyfta eller föra sitt könsorgan åt sidan för att den misstänktes kalsonger ska kunna kontrolleras vid en sådan undersökning som det nu är fråga om. Även om det inte framgår att det skulle ha skett i detta fall är det min samlade bedömning att en undersökning av det slag som genomfördes av BB i trapphuset är att betrakta som en kroppsbesiktning och inte en kroppsvisitation (se också JO 2019/20 s. 385).

Den tvångsåtgärd som genomfördes var i rättslig mening alltså en annan och mer ingripande åtgärd än den som DD hade beslutat om. Det är naturligtvis inte godtagbart.

Kroppsbesiktningen var av en mera väsentlig omfattning

En kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning ska av integritetsskäl verkställas inomhus och i ett avskilt rum (se 28 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken). Bestämmelsen ger uttryck för den s.k. hänsynsprincipen. Den innebär bl.a. att diskretion ska iakttas vid genomförandet av tvångsmedel.

Vad som avses med en undersökning av mera väsentlig omfattning preciseras inte i lagtexten och är inte särskilt utförligt utvecklat i förarbeten eller kommenterat i litteraturen. Urin- och blodprovstagning brukar normalt sett anses vara kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning. Det gäller också varje form av undersökning som förutsätter att den misstänkte måste klä av sig helt eller delvis. (Se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, fjärde uppl., s. 695.)

Vid bedömningen av om en kroppsbesiktning ska anses vara av mera väsentlig omfattning bör stor vikt läggas vid integritetsintrångets karaktär. Även en undersökning som avser en begränsad del av kroppen kan därför anses vara av mera väsentlig omfattning beroende på hur integritetskränkande åtgärden är.

Det är ett stort ingrepp i den personliga integriteten och för de allra flesta förenat med obehag att tvingas dra ned sina underkläder för att polisen ska kunna undersöka om man döljer något i dem. Det förhållandet att den enskilde kan skylla sina intima kroppsdelar med händerna förändrar inte åtgärdens

integritetskänsliga karaktär på något beaktansvärt sätt. Enligt min uppfattning får den undersökning som genomfördes av BB anses ha varit av mera väsentlig omfattning i rättegångsbalkens mening. Det krävs då som nämnts att undersökningen ska genomföras inomhus och i ett avskilt rum.

Kroppsbesiktningen genomfördes inte i ett avskilt rum

Undersökningen av BB:s kalsonger genomfördes i ett trapphus bakom en vägg i det allmänna utrymmet. Belysningen var släckt. Även om DD försökte att ta hänsyn till BB:s integritet uppfattar jag hans uppgifter på det sättet att en utomstående när som helst hade kunnat passera det ställe där DD och BB befann sig eller se den pågående kroppsbesiktningen. Undersökningen kan därför inte anses ha genomförts i sådan avskildhet och med sådan hänsyn som bestämmelsen i 28 kap. 13 § rättegångsbalken kräver.

DD har uppgett att BB godtog att undersökningen genomfördes i trapphuset. Polismyndigheten har i sin bedömning inte berört frågan om samtycke. Jag finner inte heller anledning att gå närmare in på det här mer än att konstatera att det saknade rättslig betydelse om BB godtog att undersökningen av hans underkläder gjordes i trapphuset.

Dokumentationen

I likhet med Polismyndigheten anser jag att de dokumentationsbrister som har förekommit inte är acceptabla.

Polismyndigheten kritiseras

Polismyndigheten kritiseras för hur undersökningen av BB i trapphuset genomfördes och för bristerna i dokumentationen.

Avslutande kommentar

En kroppsvisitation där någons kläder ska undersökas kan naturligtvis i vissa situationer kräva att han eller hon knäpper upp eller tar av och lämnar ifrån sig sina kläder. Det innebär inte nödvändigtvis att åtgärden inte kan anses utgöra en kroppsvisitation. Om syftet med en kroppsvisitation förutsätter att den visiterade tar av sig kläderna inför någon annan på så sätt att kroppens mer intima delar blottas skulle polisen kunna erbjuda den visiterade t.ex. en filt eller liknande att skylla sig med (se mitt beslut den 17 februari 2021, dnr 5705-2019). Vid en sådan undersökning måste polisen alltså säkerställa att undersökningen avser enbart kläderna och att inte också den visiterades blottade kropp kan iaktas.

Ärendet avslutas.